

Тарас ГОРБАЧЕВСЬКИЙ

[Рец. на]: Кирчів Р. Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя. – Львів, 2013. – 462 с.

Українсько-польські етнокультурні відносини, що формувалися протягом століть, склалися по-різному. Близьке сусідство дає підстави говорити про тісні контакти в різних сферах, зокрема соціально-економічній та культурній. Взаємовпливи обох народів один на одного мали важливе значення для всього розвитку Центрально-Східної Європи. Спільна історія втягувала українців в єдиний європейський і політичний, і культурний простори. Актуальність збірника д-ра філол. наук (наукового співробітника Інституту народознавства НАН України, м. Львів) Романа Кирчіва безсумнівна, адже тематика охоплює комплекс проблем, які стосуються українсько-польської співпраці в різних аспектах етнокультурної взаємодії, що важливо для розуміння етнотериторіальних та соціокультурних реалій у житті обох народів.

Рецензована праця складається зі змісту, 25 вибраних наукових розвідок. Рецензійний огляд під назвою “Дорогою до синтезу” написав академік НАН України Степан Павлюк. У передньому слові Р. Кирчів наголосив на необхідності зрівняння української науки та її долучення до дослідження тематики на рівні з польською історичною традицією. Розглядаючи українські етнокультурні пограниччя, автор виокремив вагомі напрацювання з цього питання польських, румунських, словацьких дослідників, а також українських науковців у цих країнах.

У дослідженнях Р. Кирчів неодноразово наголошував на збагаченні польської культури українським елементом і введенні останнього в ширший етнокультурний контекст. У статті “Етнокультурне пограниччя: контури предметного поля й методологічні засади його дослідження” йдеться про утвердження та запозичення слів одного народу в мовленні іншого у разі тривалого співжиття. Від етнічних сусідів запозичуються звичаї, обряди, вірування, побутові стереотипи, в перекладі звучать подібні пісні.

Автор провів серйозну роботу, досліджуючи та науково аналізуючи звернення польської літератури до української народної культури, що виокремилася в “українську школу в польській літературі”. Треба відзначити також бажання Романа Кирчіва детально розглянути біографічні дані Ігнація Червінського й невідповідність деяких фактів, що надало додаткової конкретики його етнографічній монографії “Задністрянська околиця між річками Стриєм і Лімницею” (Львів, 1811). Звертаючи увагу на праці польських авторів про українські культурні аспекти, Р. Кирчів намагався з’ясувати й суспільно-політичні умови написання праці, незаангажованість авторів, їх соціальне походження, відношення до описуваної території, наукову вартість, неточності перекладів в оригінальних текстах, що спричинило деякі нові зауваження. Автор виокремив такі праці, як одні з перших цієї тематики, та наголосив на необхідності більш критичного підходу до них, не применшуючи заслуги письменника Мавриція

Гославського та фольклориста й етнографа Зоріан Доленги-Ходаковського. Погляди останнього цікаві тим, що він одним із перших відстоював позицію про рівність української мови серед інших слов'янських, на чому наголошує автор у статті “Просвітні заходи митрополита Михайла Левицького у рецепції Зоріана Доленги-Ходаковського”, відзначивши важливий внесок Ходаковського в тисячах записів українських пісень, підтримці створення шкіл для селян із руською мовою.

Розглядаючи статтю “Про польські й українські народні пісні”, Роман Кирчів дослідив історію цієї публікації, підтвердив її авторство Людвіка Пйонткевича. Праця стала однією з перших, присвячених фольклористиці, просякнута ідеями романтизму. Дослідник робить слушні зауваження, що Л. Пйонткевич вдало розмежовує відповідний польський і український матеріали, наголошуючи на піснях двох народів давньої Польщі двома різними мовами – польською та руською. Романтизм спровокував масове зацікавлення польської громадськості українським пісенним фольклором у першій половині XIX ст. Навівши думки поета та критика Казимира Бродзінського, наголошено: народні пісні – джерело найвищої поезії, що демонструє характер та культуру народу. Порівнюючи польські переклади з оригіналом, зазначає, що вони точно передають зміст пісні, її настрій та поетику. Поширене явище перекладу й переспівування українських пісень у 1830–1840-х роках нового поштовху набуло з виходом у світ збірників Михайла Максимовича, Вацлава з Олеська, Жеготи Паулі. Автор наголошує і на негативних тенденціях романтистської теорії перекладу із відхиленнями, додатками, змінами. У статті “Переклади українських пісень польською мовою” розглянуто добу польського романтизму, де увагу авторів привертала передовсім інтимна лірика, родинно-побутові, історико-героїчні пісні та думи, коломийки. Менше – пісні соціального змісту й обрядові. У перекладі українських дум Л. Семенського, М. Грабовського, Совінського літературно-художня вартість зберігається і донині.

Описуючи ранню українсько-польську співпрацю у фольклористиці, автор наголосив на критичних підходах до фольклорних збірників Вацлава з Олеська та Жеготи Паулі як польських, так і українських культурних діячів, що вказувало на історично-культурну цінність матеріалу. Проаналізувавши інтерес українських театральних діячів до польської п'єси Ю. Коженювського “Карпатські горці”, проф. Р. Кирчів виокремив яскравий приклад взаємозв'язку та взаємозбагачення двох культур.

У статті “З польсько-українських літературних зв'язків” розглянуто звертання польських романтиків до української пісні “Ой не ходи, Грицю, на вечорниці”, що з 1820-х років увійшла в активне творче зацікавлення з літературними переробками. Автор відзначив переклади цієї пісні й у наступні десятиріччя та використання її мотивів у творах різних жанрів, а також побутування серед поляків в оригіналі.

Вивчаючи постаті польських перекладачів українських пісень, Роман Кирчів виокремив Теодозіуша Кшивіцького, Теофіла Букара. Навівши деякі їх біографічні дані, автор зосереджує увагу лише на перекладах пісень, найближчих до оригіналів, де наведені не завжди вдало підібрані парафрази. Заслугу Т. Кшивіцького автор вбачає у прагненні сформуванню в польського читача образ багатства змісту й поетичної краси української народної пісні, а його “Pieśni Małoruskie” трактує як приклад частинки мозаїки в українсько-польських культурних відносинах. На відміну від Т. Кшивіцького, Т. Букар був тісно пов'язаний з українською дійсністю – походив із Поділля. У 1847 р. вийшла його книга “Pieśni”. Деякі його переклади українських пісень відзначаються

оригінальністю, тому Р. Кирчів розглянув їх окремо, вбачаючи проблему тогочасних перекладачів-поетів у невиробленості поглядів на поетику перекладу народної пісні.

Історико-етнографічному аспекту питання етнокультурного пограниччя присвячено статтю “Дрібна шляхта українського Прикарпаття до проблеми історико-етнографічного вивчення”, в якій розглянуто синдром шляхетства в певному порівнянні з іншими регіонами, польську частину історіографії проблеми. Цікава згадка автора про класову диференціацію двох націй у кожному народі – пролетарської та буржуазної, що в період комуністичної доктрини унеможливило прилучення шляхти до українського народу. У замітках щодо дрібної шляхти Прикарпаття польських авторів рясніють як позитивні її оцінки, так і негативні, що відзначив Р. Кирчів. Автор наголошує на роздумах П. Домбковського щодо відірваності шляхти у громадських, культурних і правових звичаях села, зазначаючи спільне та відмінне в культурі й побуті дрібної шляхти і простих селян. Водночас виділено пропольські тенденції в тезах П. Домбковського, зокрема культурно-цивілізаційний вплив шляхти та її здатність до державного будівництва. На початку ХХ ст. абсолютна більшість польських авторів вбачала польське коріння у дрібній прикарпатській шляхти. Автор не схвалює подібної позиції відомого етнографа Адама Фішера та його упередженість щодо назви Східної Галичини (Південно-Східна Польща).

Не применшуючи доробка проф. Адама Фішера, автор виділив основні напрями його українознавчих студій, виокремивши предметні аспекти у звертанні до досвіду української етнографії, налагодженні українсько-польських наукових зв’язків у сфері народознавства, особисті контакти з українськими вченими, підготовку молодих українських народознавців.

Хотілося, щоб у вказаній роботі не упускалися ініціали окремих перекладачів (С. 260, 263). Більшої уваги, на нашу думку, потребував аналіз суспільно-політичного тла Нової доби; не зашкодив би ілюстративний матеріал (портрети діячів культури й науки, обкладинки їх книг), іменний та географічний покажчики.

Збірка статей у пропонованій книзі висвітлює процеси українсько-польського культурного пограниччя, постійні контакти і співпрацю, запозичення в соціально-побутовій та культурно-мистецькій сферах. Все це актуалізує працю у вивченні польсько-українських відносин ХІХ–ХХ ст. і вказує на необхідність продовження подібних студій в контексті етнодержавних процесів, беручи до уваги відмінності політичної історії.